

**СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 209-1
КК УКРАЇНИ, ТА ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ****COMPOSITION OF THE CRIMINAL OFFENSE PROVIDED FOR BY ART. 209-1
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE, AND MEASURES OF CRIMINAL INFLUENCE**

Швидкий О.О., адвокат, партнер
АБ «BSB Partners»

У статті підкреслено, що криміналізація діянь, які пов'язані з умисним порушенням вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є однією з невід'ємних умов для їх протидії та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Надано кримінально-правову характеристику елементам складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України. Встановлено, що родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, є суспільні відносини, які регулюють сферу забезпечення порядку зайняття підприємницькою чи іншою господарською діяльністю, а безпосереднім об'єктом – встановлений порядок здійснення фінансового моніторингу в частині захисту та обігу відповідної інформації. Зазначено, що факультативною ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, є інформація, яка стосується фінансових операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; таємниця фінансового моніторингу або будь-які відомості про: факт обміну інформацією про фінансову операцію та її учасників; факт надання (одержання) запиту, рішення чи доручення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, або надання (одержання) відповіді на такий запит, рішення чи доручення. З'ясовано, що об'єктивна сторона представлена діянням у формі неподання, несвоєчасного подання чи подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, розголошення у будь-якому вигляді цієї інформації; наслідком у вигляді заподіяння істотної шкоди охоронюванім законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб; причинним зв'язком між діянням і наслідком. Установлено, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, є спеціальним, а суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини у вигляді прямого умислу. Зазначено, що за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, передбачені заходи впливу на поведінку особи у вигляді призначення штрафу, пробаційного нагляду, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Ключові слова: кримінально-правова характеристика, склад кримінального правопорушення, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона, кримінально-правовий вплив, ст. 209-1 КК України.

In the article has been emphasized that the criminalization of actions related to the intentional violation of the requirements of the legislation on the prevention and counteraction of the legalization (laundering) of criminal proceeds, the financing of terrorism, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction is one of the indispensable conditions for their counteraction and prosecution of guilty persons. The criminal-legal characteristics of the elements of the criminal offense provided for in Art. 209-1 of the Criminal Code of Ukraine has been revealed. It has been established that the generic object of the criminal offense provided for in Art. 209-1 of the Criminal Code of Ukraine, there are social relations that regulate the scope of ensuring the procedure for engaging in entrepreneurial or other economic activities, and the direct object is the established procedure for financial monitoring in terms of the protection and circulation of relevant information. It has been noted that an optional feature of a criminal offense provided for in Art. 209-1 of the Criminal Code of Ukraine, there is information related to financial transactions that are subject to mandatory financial monitoring; the secret of financial monitoring or any information about: the fact of exchanging information about a financial transaction and its participants; the fact of providing (receiving) a request, decision or mandate of a central executive body that implements state policy in the field of prevention and countermeasures against legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, financing of terrorism and financing of the proliferation of weapons of mass destruction, or providing (receiving) an answer to such request, decision or order. It has been found that the objective party is represented by an act in the form of non-submission, untimely submission or submission of unreliable information about financial transactions that are subject to financial monitoring according to the law, disclosure of this information in any form; a consequence in the form of causing significant damage to the legally protected rights, freedoms or interests of individual citizens, state or public interests or the interests of individual legal entities; causal connection between action and consequence. It has been established that the subject of the criminal offense provided for in Art. 209-1 of the Criminal Code of Ukraine, is special, and the subjective side is characterized by an intentional form of guilt in the form of direct intent. It has been noted that for the commission of a criminal offense provided for in Art. 209-1 of the Criminal Code of Ukraine provides measures to influence the behavior of a person in the form of imposing a fine, probation supervision, deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities.

Keywords: criminal-legal characteristics, composition of a criminal offense, object, objective side, subject, subjective side, criminal-legal influence, Art. 209-1 of the Criminal Code of Ukraine.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів діяльності України як правової та соціальної держави є «захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1]. У зв'язку з чим важливо не просто на законодавчому рівні закріпити основні напрями реалізації політики із «запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», а й докласти всіх зусиль для «побудови ефективної системи запобігання та боротьби з відмиванням майна» [2, с. 6]. У цьому контексті особливу роль відіграє

криміналізація діянь, які пов'язані з «умисним порушенням вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [3]. Саме цим і обумовлюється актуальність обраної тематики дослідження в представленій науковій роботі, адже визначення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, дозволяє, по-перше, виокремити ознаки названих протиправних діянь, які мають важливе значення під час їх кваліфікації, по-друге, розмежувати їх із суміжними кримінальними правопорушеннями, по-третє, встановити заходи кримінально-правового впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття та значення складу кримінального правопорушення в док-

трині кримінального права, заходи кримінально-правового впливу та кримінально-правова характеристика елементів складу кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності взагалі та пов'язаних з умисним порушенням вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення зокрема часто є предметом наукових досліджень у працях великої кількості вчених, як-то. А. О. Винник, А. Б. Кудлак, О. М. Литвинов, О. З. Мармура, Ю. В. Орлов, О. Ф. Пасека та інших. Але через постійну законодавства, яким регламентується сфера господарської діяльності, протидії та запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, чимало питань, пов'язаних із кримінально-правовою характеристикою елементів складу кримінальних правопорушень, передбачених ст. 209-1 КК України, та визначенням заходів кримінально-правового впливу, досі залишаються невирішеними.

Метою статті є за допомогою аналізу наукових напрацювань і законодавства України визначити склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, та заходи кримінально-правового впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кримінальному законодавстві України, а саме в ч. 1 ст. 11 КК України, закріплено поняття кримінального правопорушення, під яким пропонується розуміти «передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення» [3]. Разом із тим на законодавчому рівні не визначено тлумачення терміну «склад кримінального правопорушення». При цьому вказана категорія «активно» використовується в доктрині кримінального права та під час кваліфікації конкретних діянь за ознаками кримінальних правопорушень, визначених у конкретних статтях Особливої частини КК України. Все це підкреслює не тільки важливе теоретичне (прагматичне) значення поняття «склад кримінального правопорушення», а й значну його праксеологічну цінність.

Як зазначається у фаховій науковій літературі, склад кримінального правопорушення є «юридичним поняттям», яке використовується для позначення кримінального правопорушення певного виду. При цьому його не можна ототожнювати з кримінальним правопорушенням, оскільки вони «не збігаються один з одним, а тільки співвідносяться між собою як явище (конкретний злочин) та юридичне поняття про нього (склад конкретного виду злочину)». Тому під складом кримінального правопорушення прийнято розуміти «сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають учинене суспільно небезпечне діяння як злочинне». Ба більше, склад кримінального правопорушення – це передусім сукупність «юридично значущих ознак», закріплених у «кримінальному законі», яка є «єдиною і достатньою підставою кримінальної відповідальності: встановлення його ознак у конкретному суспільно небезпечному діянні особи означає, що є все необхідне для кримінальної відповідальності» [4, с. 85–89].

Загальноприйнято виокремлювати чотири елементи складу кримінального правопорушення, незалежно від його видової приналежності. Це: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. Вказані елементи властиві й складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України.

Об'єкт кримінального правопорушення «використовується для позначення суспільних інститутів, яким завдано шкоду внаслідок вчинення кримінального протиправного діяння (бездіяльності)» [5, с. 7]. При цьому об'єкт

кримінального правопорушення як елемент складу кримінального правопорушення «поєднує в собі ознаки, які характеризують те, проти чого спрямоване кримінальне правопорушення. До ознак об'єкта кримінального правопорушення як елемента складу кримінального правопорушення належать: 1) об'єкт як ознака складу кримінального правопорушення (об'єкт кримінального правопорушення у власному, вузькому значенні); 2) предмет кримінального правопорушення; 3) потерпілий від кримінального правопорушення. При цьому лише об'єкт кримінального правопорушення у власному, вузькому значенні є обов'язковою ознакою цього елемента складу кримінального правопорушення; предмет кримінального правопорушення і потерпілий від кримінального правопорушення є його факультативними ознаками» [6, с. 207].

Склад умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення закріплено в ст. 209-1 КК України [3]. Зазначена правова норма структурно знаходиться в Розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», що, своєю чергою, вказує на родовий об'єкт виокремленого різновиду кримінальних правопорушень. Це суспільні відносини у сфері господарської діяльності, тобто «у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт чи послуг» [7, с. 5], тобто «такий їх стан, який забезпечує встановлений у державі порядок господарювання» [8, с. 73]. При цьому родовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, можна визначити ще більш детально, а саме як «сферу забезпечення порядку зайняття підприємницькою чи іншою господарською діяльністю» [9, с. 30].

Проте, поряд із родовим об'єктом досліджуваного різновиду кримінального правопорушення, прийнято виокремлювати й безпосередній об'єкт, тобто «ті конкретні суспільні відносини, які поставлено законодавцем під охорону певної статті Особливої частини КК і яким завдається шкоди злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину» [10, с. 99]. Іншими словами, безпосереднім об'єктом умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є ті суспільні відносини, на які посягає кримінальне правопорушення, передбачене саме ст. 209-1 КК України. Відповідно безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, є «встановлений порядок здійснення фінансового моніторингу в частині захисту та обігу відповідної інформації» [7, с. 42; 9, с. 53].

Разом із тим факультативною ознакою об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, є предмет правопорушення. Під останнім у кримінальному праві прийнято «вважати будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу» кримінального правопорушення [4, с. 100]. При цьому «слід мати на увазі, що предмет злочину як самостійна ознака злочину завжди існує поряд з об'єктом. Саме об'єкт і предмет у сукупності утворюють самостійний елемент складу злочину. Однак якщо об'єкт злочину є обов'язковою, то предмет – факультативною ознакою складу злочину. Предмет відрізняється від об'єкта ще й тим, що йому не завжди заподіюється шкода» [13, с. 103]. Тобто предметом кримінального правопорушення не можуть бути суспільні інтереси. Зокрема, це певні речі матеріального світу, яким властиві певні ознаки, зазначені в статті Особливої частини КК України, якою визначено склад конкретного кримінального правопорушення.

За результатами аналізу ст. 209-1 КК України можна дійти висновку, що предметом умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є «інформація про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу» [3]. Детальніше зупинимося на ознаках предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України.

Як зазначається у ст. 1 Закону України «Про інформацію», інформація – це «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [11]. При цьому, виходячи зі змісту ч. ч. 1 і 2 ст. 209-1 КК України, помітно, що предметом указанного кримінального правопорушення є не будь-яка інформація, а відповідно:

– інформація, яка стосується фінансових операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. Іншими словами, мова йде про будь-які недостовірні відомості стосовно «будь-яких дій щодо активів клієнта, вчинених за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу або про які стало відомо суб'єктам первинного фінансового моніторингу <...> у рамках ділових відносин з клієнтом, суб'єктам державного фінансового моніторингу, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, державним органам, що провадять діяльність у сфері запобігання та протидії, правоохоронним та розвідувальним органам України в рамках виконання <...> Закону», щодо яких повинна вживатися сукупність заходів «суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу» [1]. При цьому така інформація може бути як достовірною, так і не відповідати дійсності (недостовірною);

– таємниця фінансового моніторингу або будь-які відомості про: факт обміну інформацією про фінансову операцію та її учасників; факт надання (одержання) запиту, рішення чи доручення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, або надання (одержання) відповіді на такий запит, рішення чи доручення [3]. При цьому в спеціальному Законі наводиться тлумачення таємниці фінансового моніторингу як «інформації, отриманої під час проведення державного фінансового моніторингу спеціально уповноваженим органом, а саме: інформації про фінансові операції та їх учасників, додаткової інформації, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або іншими незаконними фінансовими операціями» [1]. Разом із тим додатковою інформацією є «відомості про фінансові операції, що є об'єктом фінансового моніторингу, та пов'язані з ними фінансові операції, відомості про їх учасників, інша наявна у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформація або інформація, що має зберігатися у такого суб'єкта відповідно до вимог законодавства, зокрема інформація з обмеженим доступом, копії документів або інформація з них, необхідні для виконання завдань, покладених на спеціально уповноважений орган» [1].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, представлена діянням, наслідком та причинним зв'язком між діянням і наслідком. При цьому діяння вказаного правопорушення будуть різнитися:

– для кваліфікації діяння за ч. 1 ст. 209-1 КК України воно повинно бути вчинено у формі: «а) неподання;

б) несвоєчасного подання; в) подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу» [7, с. 42; 9, с. 53], «центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [3];

– для кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 209-1 КК України воно повинно бути вчинено у формі «розголошення у будь-якому вигляді інформації, що становить предмет кримінального правопорушення, згідно з ч. 2 ст. 209-1 КК України» [7, с. 42; 9, с. 53].

Наслідком кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, є «заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб» [3].

Згідно з аналізу положень ст. 209-1 КК України та Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» суб'єкт умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є спеціальним [3; 1]. У разі вчинення діяння, передбаченого ч. 1 ст. 209-1 України, суб'єктом кримінального правопорушення є «керівник або відповідальний працівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу, які зобов'язані забезпечувати подання інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, або особи, які тимчасово виконують їхні обов'язки», а у випадку вчинення діяння, передбаченого ч. 2 ст. 209-1 України, – «особа, якій ця інформація стала відома у зв'язку з її професійною або службовою діяльністю» [7, с. 42; 9, с. 53].

Щодо суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, виходячи з її назви та змісту, вбачається, що вона характеризується умисною формою вини, а саме – прямим умислом.

Крім складу кримінального правопорушення, в тому числі передбаченого ст. 209-1 КК України, в кримінальному законодавстві закріплені заходи кримінально-правового впливу. Під останніми «необхідно розуміти передбачені Кримінальним кодексом (Загальною і Особливою частинами) засоби впливу на поведінку особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки складу» кримінального правопорушення [12, с. 126].

Зокрема, за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, може бути призначено покарання у вигляді:

– штрафу від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачийного нагляду на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ч. 1) [3];

– штрафу від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ч. 2) [3].

Висновки. Отже, склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, характеризується наступним чином: 1) об'єктом указанного кримінального правопорушення є встановлений порядок здійснення господарської діяльності, а саме фінансового моніторингу в частині захисту та обігу відповідної інформації; 2) предметом цього протиправного діяння є інформація, яка стосується фінансових операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; таємниця фінансового моніторингу або будь-які відомості про: факт обміну інформацією

про фінансову операцію та її учасників; факт надання (одержання) запиту, рішення чи доручення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, або надання (одержання) відповіді на такий запит, рішення чи доручення; 3) об'єктивна сторона представлена діянням у формі неподання, несвоєчасного подання чи подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, розголошення у будь-якому вигляді цієї інформації;

наслідком у вигляді заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб; причинним зв'язком між діянням і наслідком; 4) суб'єкт кримінального правопорушення є спеціальним; 5) суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини у вигляді прямого умислу.

За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209-1 КК України, передбачені заходи впливу на поведінку особи у вигляді призначення штрафу, пробаційного нагляду, позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.
2. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: Комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України acquis Європейського Союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Київ: Міністерство юстиції України, Центр європейського та порівняльного права, 2003. 180 с.
3. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
4. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тацій. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 456 с.
5. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Т. Маляренка та В.В. Сташиса. Харків: ТОВ «Одісей», 2004. 1152 с.
6. Тацій В.Я., Пономаренко Ю.А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 207–210. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267697>.
7. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері господарської діяльності: посібник для підрозділів Національної поліції у схемах / А.Б. Кудлак, О.Ф. Пасека. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 120 с.
8. Бандурка І.О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право. ua*. 2015. № 2. С. 70–75.
9. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (в схемах): навчальний посібник / [А.О. Винник, О.З. Мармура, О.Ф. Пасека]; за ред. О.Ф. Пасеки. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 160 с.
10. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій. Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2002. 450 с.
11. Про інформацію: закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
12. Вечерова Є.М. Заходи кримінально-правового впливу на злочини: поняття, умови застосування та види. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2011. № 2. С. 124–126.